

A ZSIGMOND-KOR MŰVÉSZETTÖRTÉNETÉNEK EGY ADÓSSÁGA

Eberhard Windecke illusztrált Zsigmond-életrajza és a középkori képes krónikák

Történeti kutatásokat rendszerint nem lehet befejezni, csak abbahagyni. Az 1987-ben Budapesten rendezett Zsigmond-kiállításra több ok is alkalmat adott: a kettős évforduló, a Luxemburgi magyar királyságának hatszázadik és halálának ötszázötvenedik évfordulója; a Mályusz Elemér monográfiájától nyert inspiráció; az 1978-as IV. Károly-évforduló óta a Luxemburgiakra terelődő figyelem; a budai *genius loci*, amelyet hatalmasan erősített az 1974-ben felszínre került várbeli szoborlelet. Kevésbé voltunk akkor tudatában annak, amit a kiállításához kapcsolódó konferencia segített tudatosítani:⁷ alakjának újraértékelése voltaképpen egy addig megingathatatlan látszó értékrendet kezdett ki, s egyben tapogatózást jelentett a következő évek politikai geográfiájának fontos fogalma, Közép-Európa felé. Talán ennek az impulzusnak is következménye a Zsigmond alakjával foglalkozó történettudományi kutatások nagy fellendülése; a látszólagos pangás után tanulmányok és monográfiák sorának megjelenése.

A művészettörténetben, ahonnan a kezdeményezés kiindult, a helyzet fordítottnak tűnik. Mintha a kiállítással elvégzett volna a teendők nagy része, s A magyarországi művészet története második részének⁸ kiadásával sikerült volna „helyére tenni” Zsigmondot és korát – fél évszázaddal Horváth Henrik szellemtörténeti fogantatású, úttörő munkája⁹ után. Mindez azonban még tárgyi tekintetben sem áll: figyelmeztetnek rá az eltelt időben szerzett új ismeretek: további leletek (köztük a Szent Zsigmond-prépostság templomának maradványai) és új topográfiai megfontolások (többek között a Friss palota azonosításáról) a budai Várban; a siklósi Ágoston-rendi templom Garai-síremlék- és falkép-leletei; a visegrádi építkezések új régészeti kronológiája nyomán a legfontosabb épületmaradványokon megkezdődött átrendezés. Eljött a hipotetikus összkép felülvizsgálatának az ideje.

De maradtak, keletkeztek az 1987-es kiállításból mindmáig elvégzetlen feladatok is. Az egyik ilyen feladat rávilágít a kiállításokkal kapcsolatos történeti és művészettörténeti szempontok különbözőségére. 1987-ben elkértük és megkaptuk Windecke Zsigmond-életrajzának egyik bécsi kéziratát (ÖNB Cod. 2913., amelyet Altmann 1893-as kiadása V1-ként jelez).¹⁰ Vizsgálata során vált világossá, hogy kiállítási célra bizony inkább a gazdagon illusztrált példányt (V2) lett volna tanácsos

⁷ Az eredetileg Szűcs Jenő szervezésében megrendezett konferencia (1987. július 8-11.) előadásainak egy része megjelent: Sigismund von Luxemburg. Kaiser und König in Mitteleuropa 1387-1437. (Hg. von: Josef Macek, Ernő Marosi, Ferdinand Seibt) Warendorf, 1994.

⁸ Magyarországi művészet 1300-1470 körül. In: A magyarországi művészet története. (Szerk.: Marosi Ernő) 2. k. Budapest, 1987.

⁹ Horváth Henrik: Zsigmond király és kora. Budapest, 1937.

¹⁰ Művészet Zsigmond király korában 1387-1437. II. Katalógus, Budapest, 1987. Zs. 66. sz. (Németh István), 98. s. o.

igénybe venni, azt, amelyen Altmann 1893-as kiadása nagyrészt alapul (ÖNB Cod. 13.975.).¹¹ Ez a Windecke-illusztráció-ciklus gyakorlatilag mindmáig ismeretlen;¹² kiadása minden bizonnyal magyar érdeklődésre vár – már csak azért is, mert képeinek egy része a magyar történeti illusztráció hagyományának nagy hiátusát töltené ki.

Az alábbi ismertetés egyedül ezt – a kódex egészét tekintve marginális – szempontot követi. A célunk itt ugyanis annak jelzése, mennyire összetalálkoznak – vagy éppen összefonódnak – a Zsigmond-korra vonatkozó feladatainkban az egyetemes és a nemzeti történelem szempontjai.

*

Az összefonódás alapja magának az illusztrált kódexnek a tartalma. A Windecke írásának utólagosan adott cím (Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds) csak részben fejezi ki magának az írásműnek műfaji jellegét. Emlékiratról van szó kettős értelemben is, amennyiben Windecke, szemtanúként, előnyben részesíti azokat az eseményeket, amelyeket 1394-től, Csehországba érkezésétől, illetve 1406-os budai feltűnésétől kezdve személyesen átélt, illetve – az emlékirat másik értelmében – azokat, amelyek Zsigmond személyére vonatkoznak. Ez utóbbi vonatkozások már a középkori értelemben vett világkrónika jellegnek felelnek meg, s Windecke nem elégszik meg a birodalmi vonatkozású események bemutatásával, hanem kiegészíti azokat a kor más fontos eseményeivel is. A bécsi kódexben található összesen 374 illusztráció többsége ennek az illusztrált világkrónika-jellegnek felel meg; igen nagy részük a császári hatalom gyakorlására vonatkozó reprezentatív kép: koronázás, a választófejedelmekkel közös aktusok, tanácskozások, bírói cselekmények, hűbéri eskütetelek ábrázolásai. A középkori illusztrált krónikák módjára valamennyit a szöveg tagolására is szolgáló, képcímként szolgáló rubrikák nevezik meg.¹³ Ezek, ha nem csak szövegtagoló címek, az általában az egész verso-oldalakat elfoglaló képek fölött helyezkednek el; a szemközti recto-oldalakra található szövegeket is vörös iniciálék indítják.

Álljanak itt egyelőre csak a magyarországi történelmi vonatkozású képek; azok, amelyek a magyar történelmi ábrázolási hagyomány több mint egy évszázadnyi hézagának kitöltésére alkalmasak. Megjegyzendő: a dolog természeténél fogva alig dönthető el, vajon az egyes képek a „világtörténelmi” vagy a magyarországi történelmi keretbe illeszkednek-e (Windeckének, illetve az illusztrátornak erről alkotott véleményét azonban meglehetősen pontossággal tükrözi a címerhasználat, amely különben is az

---

¹¹ V. ö.: *Altmann, Wilhelm*: Studien zu Eberhart Windeck. Berlin, 1891. 3. skk o.; *Wyss, Adolf*: Eberhart Windecks Buch von Kaiser Sigismund und seine Überlieferung. Leipzig, 1894. (Sonderdruck aus *Centralblatt für Bibliothekswesen* XI) 36. skk o.

¹² Egy-egy képe alkalmilag, illusztrációként közölve: pl. *Marosi Ernő*: Újabb Zsigmond-portrék. Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. *Művészettörténet - Műemlékvédelem* IV. Budapest, 1993. 133. o. és 2. kép (a császárra koronázás); *Baum, Wilhelm*: Kaiser Sigismund. Hus, Konstanz und Türkenkriege. Graz - Wien - Köln, 1993., képmelléletek a 206. o. után (Zsigmond Budán fogadja VIII. János bizánci császárt).

¹³ Ezek – ritkított szedéssel megkülönböztetve – megtalálhatók *Altmann, W.* kiadásában: Eberhart Windecks Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds. Berlin, 1893.

illusztrációk egyik vezérlő szempontja.) Az első illusztráció (II. f. 20^v) IV. Károly császár örökségének felosztását ábrázolja, a következő Zsigmondnak a brandenburgi örgrófságba való bevezetését (III. f. 21^v). Ezeket követik Windecke önéletrajzának illusztrációi; közjük illeszkednek Magyarországra érkezésének és a római királlyá választott Zsigmondhoz való csatlakozásának képei. A magyarországi események ábrázolásai a szubjektív elbeszélés meglehetősen önkényes időrendjébe illeszkednek. Kezdetben, különösen a Windecke által előzményekként előadott események, önálló tömböt alkotnak, utóbb – a lengyel király és a Német Lovagrend viszályára vonatkozó jelenetekben (mint az azokra vonatkozó szövegekben is) – keverednek a század második évtizedében és végén történtek. A későbbi, magyarországi helyszíneken játszódó történések a világtörténelem, a birodalmi és a csehországi politika eseményei között, epizódyszerűen jelennek meg:

- VII.: Zsigmond Morvaország ellen készül, amikor római királlyá választásának híret veszi (Budán 1412-ben);
- VIII.: Jodok örgróf halála Morvaországban (1412) – Windecke itt, a képhez tartozó fejezet szövegében számol be pozsonyi küldetéséről és ottani fogságáról. A következő fejezetben (IX. illusztráció: fogadtatása Berlinben a brandenburgi örgróf által; a szövegben: kalandjai 1415 elejéig, amikor visszatért a Rajna-vidékre) a Zsigmond itáliai hadjáratának és királykoronázási útjának idején vele történeteket sorolja fel, majd régebbi magyarországi eseményeket idéz fel;
- X.: Csodajel. Budán, mise közben ledőlt a Nagyboldogasszony-templom tornya (1384);
- XI.: Kis Károly megöletése (1385);
- XII.: Zsigmond magyar királlyá koronázása (1387);
- XIII.: Zsigmond elfogatása és fogsága („1399” – valójában 1401);
- XVII.: A velenceiek által elűzött fejedelmek Zsigmondot a Velence elleni hadjáratra hívják (1412);
- XVIII.: Zsigmond csehországi hadjárata (1403);
- XIX.: „Károly” (László! – M. E.) nápolyi király behívása Magyarországra (1403);
- XX.: Zsigmond boszniai hadjárata (1405);
- XXI.: Zsigmond szerbiai hadjárata (1408);
- XXX.: A Német Lovagrend követői Zsigmond előtt (1410);
- XXXI.: Ítéletlevél a lengyel király és a Német Lovagrend ügyében (1410). – A következő, részletesen illusztrált rész a lengyel-német lovagrendi vitára és az 1420-as boroszlói birodalmi gyűlésre vonatkozik.
- XL.: Zsigmond három püspök és három tartományi fejedelem között trónolva ítéletet mond a lengyel király és a Német Lovagrend vitájában;
- LXIII.: Zsigmond siklósi fogsága (1401);
- CIX.: Zsigmond visszatér Budára, ahová követek hozzák Vencel király halálhírét

- (1419);
- CLV.: Borbála királyné elűzése (1419);
- CXCIV.: Zsigmond és Branda Castiglione kardinális Budára vezeti a dán királyt (1423);
- CXCV.: A birodalmi jelvények Budára vitele (1423);
- CIC.: A bizánci császár fogadása (1424);
- CC.: „Niclaus Schallaga” várának lerombolása;
- CCI.: A budai Szent Zsigmond-káptalan alapítása;
- CCXX.: Budai úrnapi körmenet a bizánci császár részvételével (1424).

Természetesen, naivitás lenne valamiféle „történeti hitelt” elvárni ezektől az ábrázolásoktól, melyek minden tekintetben beilleszkednek a kódex illusztráció-sorozatába: kevés, nagy, az előadott történetnek megfelelően gesztikuláló alakkal előadott kompozíciók, amelyekben fontos szerepet játszanak a ruhák, a jelvények és a – rendszerint az alakok feje fölött alkalmazott – azonosító címerek. Portrétűségről nem beszélhetünk, Zsigmond vonásai azonban megfelelnek általános, a konstanzi zsinat táján megszilárdult ikonográfiájának. Nem mutat különösebb topográfiai érdeklődést a helyszínek ábrázolása sem: a baldachinszerű architektúrák belső teret, az épületcsoportok várost, falat, kaput jeleznek. A budai Nagyboldogasszony-templom (X.) oromzatos templomépület huszártoronnyal, leomló tornya ugyan kerek, ám helye megfelel a délnyugati torony helyzetének. Az ünnepélyes jelenetek bemutatása különösképpen sematikus, kisebb-nagyobb változtatásokkal nagy számban fordulnak elő ilyeneket ábrázoló képek a megfelelő szöveghelyekhez illesztve. Zsigmond római császárkoronázásának képe (CCCX.) éppúgy a felségpecsétekhez hasonló maestas-képek variánsa, mint a magyar királyi koronázásé (XII.), a viseletekre, a mellékalakokra és a jelvényekre azonban nagy gondot fordított az illusztrátor. Az említett sémát követi Zsigmond zsinati halálának és trónon ülve történt felravatalozásának ábrázolása (CCCLXVII); az egyetlen, amiben a rajzoló – a szituációnak megfelelően – eltért a császári felségpecséteken megszokott maestas-képtől, csupán a lehunytt szemek hangsúlyozása. Többször – és mindig nagy hangsúllyal – tér vissza a császár és a választófejedelmek hivatalosnak mondható reprezentációs képtípusa: ilyen a baseli zsinat ábrázolása is (CCCXXX.).

Ebben az értelemben – s a történelmi illusztráció autenticitására vonatkozó ilyen, nem csak rá érvényes megszorítással – illeszkedik a bécsi Windecke-kézirat abba a sorba, amelyet a Képes Krónika illusztráció-sorozatától számíthatunk.

A Képes Krónika mindenki számára fogalom, aki a középkori magyar történelemmel foglalkozik. Egyedülálló jelentősége abban rejlik, hogy – mint elnevezése is hűen tükrözi – illusztrált krónika, kéziratos kódexként az egyetlen, amely a középkorból ránk maradt. Ezért aztán képei mindenütt szerepelnek, ahol történelmünk szereplőinek, eseményeinek felidézésére, vagy akár csak régies hangulat keltésére van szükség. A Krónika képeit, melyek a középkori uralkodóknak, a különböző fegyverzet- és viselettípusoknak, címereknek és zászlóknak, az élet apró részleteinek ábrázolásai,

iskolakönyvekben és szakmunkákban egyaránt fellelhetjük. Ezért találkozunk velük gyakran múzeumokban is, ahol segítik a szemlélőket abban, hogy fogalmat alkothassanak az összefüggéseiket vesztett tárgyak és töredékek eredeti értelméről. E jól ismert képek – esetleg régi zenei aláfestéssel – hol ünnepek hangulatát hivatottak emelni, hol könyvek, lemezek borítóit teszik vonzóvá, vagy más árucikkeket reklámoznak. 1964 óta, több kiadásban is, bárki színes hasonmásban tanulmányozhatja a becses és eredetiben csak ritkán látható kódexet.

A Képes Krónika leghíresebb középkori kódexünk; nagy népszerűsége már-már túlzás is, olykor bizony visszaélünk vele. Mindenekelőtt azért lett népszerű, mert látszólag tökéletesen kielégíti a képes történelemmel kapcsolatos igényeinket. A történelmi művek képi illusztrációitól különböző tanulságokat várunk el, s a XX. században ahhoz vagyunk szokva, hogy igényeinket mozgó, de legalábbis álló képek elégitik ki.¹⁴

A Krónikába 1358 táján festett illusztráció-sorozat szerkesztésének egyik fontos szempontja a jelentős történelmi személyiségek portrészorozatának megalkotása volt. A Nagy Lajos-kori szerkesztők szempontjainak megfelelően e portrészorozat Attila királlyal indul, tartalmazza a honfoglaló magyarok fejedelmeinek képeit, s Károly Róbertig ábrázolja a királyokat. Rajtuk kívül azonban helyet kapnak az arisztokrácia ősei: a honfoglaló vezéreken kívül az idegen eredetű nemzetségek ősatyái is. A portré egy személyiség egyéni, mással össze nem téveszthetően ábrázolt képe. Ennek a követelménynek a Képes Krónika portréi részben meg is felelnek, ám nem az arcvonások, hanem mindenekelőtt a címfeliratok, a címerek és a jelvények gondoskodnak az ábrázolt személyek azonosításáról. A bemutatni kívánt személyek képei körülbelül megfelelnek ismert életkoruknak, békés vagy harcias természetüknek, de a hangsúly inkább rangjukon van: hadvezéri szolgálatukon, hercegi, fejedelmi rangjukon, vagy királyi méltóságukon; hiszen a középkori felfogás szerint mindenekelőtt ebben foglalható össze érdemük és jelentőségük. Valamennyien úgy jelennek meg, mintha a Nagy Lajos-kori festő és szemlélő kortársai lettek volna: fegyverzetük, ruházatuk épp azért előkelő, mert e kor legelőkelőbb ruházatát viselik; s vélhetően azok is a XIV. században keletiesnek elismert jelleget mutatják, akiket (mint Attila király hunjait, vagy a honfoglaló magyarokat) keleties viselettel, vagy könnyűlovas fegyverzetben ábrázoltak. A „történelmi hűség” követelménye helyett tehát az aktualitás elve érvényesül. Ugyanez nyomja rá a bélyegét az eseményábrázolásokra is: nem csak az anakronisztikus ruházat és fegyverzet árulkodik arról, hogy egy XIV. századi ember fáradozott három, vagy még több évszázad előtt történt események megelevenítésén, hanem az is, ahogyan ismert képi formulákkal segítette magán a párbeszédet, a (kétszeri) honfoglalást megjelenítő bevonulás-képek, csatajelenetek előadásában. Hiszen csak a szövegre és az általa ismert, hasonló tárgyú képekre volt utalva. E két forrást kombinálva újszerű élményt tudott kelteni, a képek látványa fokozta a szöveg megjelenítő erejét. Ezzel olyan hatást ért el, amire addig bizonyára nem volt példa a

---

¹⁴ A Krónika illusztrációinak szerepéről a történelmi illusztrációk keltette „hamis szemléletesség” létrejöttében és a történelmi ábrázolások forrásértékének általános kérdéseiről l. már *Vayer Lajos: A történelmi művek illusztrálása*. Kny., Szentpétery-Emlékkönyv. Budapest, 1938.

magyar történelmi irodalomban. Az illusztrált krónikák külföldön is ebben az időben voltak terjedőben (leg híresebb példájuk a *Les Grandes Chroniques de France* képsorozata), s nyilván ilyen mintaképek nyomán kezdtek munkába a Képes Krónika szerkesztői is. Bizonyos, hogy a munkában a szöveg írója is részt vett, aki ugyanis piros míniummal írott címeket (rubrikákat) alkalmazott a szöveg tagolására, s e címsorok alkotják egyben a képek feliratait is.¹⁵

A Képes Krónika illusztráció-sorozatának kapcsán ismertetett eljárás visszássága, mindenekelőtt önkényessége a jelek szerint nem nagyon zavarta a középkori olvasót, aki elsősorban díszes könyvet igényelt, s emellett részben támaszt keresett a fontos szöveghelyek megtalálásához, részben pedig fantáziája számára. Sémákban gondolkodott, s a sematikus ábrázolások meg is erősítették gondolkodása formuláinak érvényességében. Csak így magyarázható a magyar történelmi illusztráció további sorsa.

Az 1486-ban Thuróczy János által különböző részekből összeszerkesztett krónika két, immár nyomtatott kiadást is megért. Thuróczy János krónikaszövege részben ugyanaz, amit a Képes Krónika is tartalmaz, a szöveget azonban különböző forrásokból kiegészítette az Anjou-kor végéig és Zsigmond király korának kezdetétől Mátyás koráig folytatta a maga történelmi elbeszélésével. A krónika brünni kiadásához olyan fametszetes illusztrációk készültek, amelyek különösen az ülő, fenségesen trónoló királyábrázolások sorára fordítottak gondot. Ezek részben éppúgy a Képes Krónika XIV. századi illusztrációs hagyományát folytatják, mint a honfoglalást ábrázoló fametszet. A brünni kiadást, úgy látszik, nem ítélték eléggé sikerültnek, mert még ugyanabban az évben elkészült az augsburgi kiadás fametszetsorozata, melyben immár a kor későgótikus művészete értelmében, modern stílusban fogalmazták át a brünni kiadás királyportréit. A csatajelenetekhez néhány, igen mozgalmas fametszet-dúc készült, melyeket aztán többször is minden habozás nélkül lenyomtattak, ahol a szöveg alkalmat adott rá. A középkori magyar történelem képi hagyományának legfontosabb forrása a Thuróczy-krónika két kiadása lett, mindenekelőtt az augsburgi kiadás; egészen a XIX. századig rajta alapult minden további történelmi illusztráció- és portrészorozat. A szinte szenzációs változást a Képes Krónika illusztrációinak felfedezése és reprodukciókban való elterjedése jelentette.¹⁶

A Windecke munkájának 1443-ban, szerzője halála után egy évvel elkészült bécsi, illusztrált példányában található számos kép a magyar történelem Képes Krónikát követő képi hagyományának is legjelentősebb mennyiségű része, időben is folytatása. Művészettörténeti és könyvtörténeti tekintetben átmeneti jellegű alkotás: a luxuskivitelben illuminált XIV. századi pergamenkódex és a XV. század végi fametszetes ősnyomtatvány között foglal helyet. Anyaga papír, írása nem a Képes Krónika egyenletes, könnyen olvasható könyvírásához hasonló, hanem gyakorlottabb

---

¹⁵ Az értelmezéshez és szerzőgazdó irodalmához 1. *Marosi Ernő*: Kép és hasonmás. Művészet és valóság a 14-15. századi Magyarországon. Budapest, 1995. 31. skk. o.

¹⁶ V. ö. *Varju Elemér*: A Thuróczy-krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában őrzött példányai. *Magyar Könyvszemle* X (1902) 362-402. o.; *Hubay, Ilona*: Die illustrierte Chronik des Johannes von Thurócz. *Gutenberg-Jahrbuch* 1962., 390-399. o. A történelmi illusztráció hagyományának folytonosságáról: *Rózsa György*: Magyar történetábrázolás a 17. században. Budapest, 1973. és – elsősorban a portréikonográfia tekintetében – A középkori magyar királyok arcképei. Kiállítási katalógus, írta *Basics Beatrix, Galavics Géza, Marosi Ernő, Wehli Tünde*. Székesfehérvár, 1996.

olvasót feltételező folyóírás. Képei látszólag ugyanazon tollal és tintával készült vonalrajzok, amellyel a szöveget is írták. A rajzot áttetsző vízfestékekkel készített lavírozás színezi és eleveníti meg (úgy, mint a későbbi fametszetes könyvek, köztük a Thuróczi-krónika egyes példányaiban is). Mindenesetre ezek a színezett rajzok nem a kódex lapjaira, vagy iniciáléiba komponált, zárt és autonóm képek, hanem kifejezetten ábrák, amelyeket az íráshoz hasonlóan a papír fehér felülete hordoz. Olcsóbb és célratörőbb (ám a maguk nemében nem alacsonyabb rendű, vázlatszerűségükben is nagy gyakorlottságot követelő) technika termékei, amelyek éppen kivitelezésük egyszerűbb módja révén nagy számban készülhettek, s egyben a szöveg és kép megváltozott viszonyáról, a képszerkesztés szorosabb szövegkapcsolatáról tanúskodnak. Ennek, a képes történelmi kéziratokkal kapcsolatos, a XV. század elején újszerű igénynek különösen a Felső-Rajna-vidék műhelyei feleltek meg; e tájról származik a bécsi Windecke-kézirat is.

Ennek az újfajta kódextípusnak az emlékanyagában gyakran főszereplő Zsigmond, hiszen római királysága és császársága, a XV. század első évtizedeiben, a konstanzi zsinattól a huszita háborúig játszott szerepe egybeesett e könyvtípus népszerűségének csúcspontjával. Nagy példányszámban, manufaktúra-szerűen előállított könyvtípusról van szó, melynek nem egy darabja esetében közvetlenül következett be az átállás a nyomtatásra.¹⁷

Zsigmond személyével és működése leghíresebb eseménysorozatával, a konstanzi zsinattal kapcsolatban történelmi munkák¹⁸ illusztrálásában egy másik illusztrált krónika is igen híressé és kedveltté vált. Ezt a zsinat után nem sokkal a konstanzi Ulrich Richental állította össze, abban a reményben, hogy az egyházszakadást megszüntető, a Husz János máglyahalálához vezető, sokak által látogatott, sok birodalmi ügy elintézéséhez vezető konstanzi zsinat eseményeit megőrkítő munka kapós lesz. Richental munkája riportszerű beszámolót ad az eseményekről; jellemző, hogy még a nagyúri részvevők szállásaira kifüggesztett címereket is gondosan összegyűjtötte, hogy ábrázolásuk helyes legyen.¹⁹ Az elveszett öspéldány 1420 táján készült, arra és további elveszett mintaképekre mennek vissza azok a kivétel nélkül az 1460-as–1470-es évekből való kéziratok, amelyeknek száma nem kevesebb, mint hét. Az illusztrált történet tehát még Zsigmond halála után egy emberöltővel is töretlen népszerűségnek örvendett, olyannyira, hogy kiadása a könyvnyomtatás kezdetekor is jövedelmező vállalkozásnak bizonyult. Az első nyomtatott kiadás 1483-ban, Augsburgban jelent meg és még két, XVI. századi kiadása követte.²⁰

A Richental-krónika visszatérő képei ceremóniák ábrázolásai: ünnepélyes bevonulások, ünnepi misék, a zsinat ülései, ítélethírdetések és hűbéri eskütételek,

---

¹⁷ V. ö. *Stamm, Lieselotte E.*: Buchmalerei in Serie: Zur Frühgeschichte der Vervielfältigungskunst. *Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 40 (1983) 128-135. o.

¹⁸ Köztük: *Horváth Henrik*: Zsigmond király és kora. Budapest, 1937.

¹⁹ A krónikák e funkciójára l. *Bertényi Iván*: A Képes Krónika mint címeres könyv és mint heraldikai forrás. *Századok* 129 (1995), 1053-1061. o.

²⁰ V. ö. *Elisabeth von Gleichenstein*: Ulrich Richental beszámolója a konstanzi zsinatról a ránk maradt kéziratokban. In: *Művészet Zsigmond király korában 1387-1437. I. Tanulmányok*. Budapest, 1987. 130. skk. o., irodalommal.

beiktatási jelenetek, a római király és a választófejedelmek, pápák és kardinálisok portréi jelentik a fő témát, olykor hadi és más események is. Nem is annyira a riportszerűség, túlnyomórészt inkább az uralkodói reprezentáció körébe tartozó jelenetek ünnepélyessége és egyhangúsága dominál; a hangsúly a viseletek, a jelvények és a címerek, a sajátosságok ábrázolásán van. A Richental-krónika őrizte meg például az óbudai egyetem címerének ábrázolását, s nevezetesen azok a jelenetek is, amelyek a király magyar kíséretének sajátos öltözetét ábrázolják. Elterjedt a magyar történeti művek illusztrációi között az a jelenet, amelyen – egy adományozási jelenet keretében – magyar alattvalók adják át a földesurat megillető termékeket a királynak (Aulendorf-kódex, New York, Public Library). A Richental-krónika illusztrációi messzemenő tematikai és típusbeli rokonságot mutatnak a bécsi Windecke-kódex általános, világtörténeti illusztrációanyagával.

Van még egy, a Felső-Rajna vidéken nagy létszámú műhelyekkel dolgozó kiadók üzleti vállalkozásában népszerűvé vált papírkódex-csoport, amely ugyancsak jelentős Zsigmond király története szempontjából is: ez az 1470-ben, régebbi forrás alapján, Benedikt Tschachtlan berni polgár által írott krónika, amelyben fontos szerepet játszanak a Zsigmond ellen fellázadt, majd Konstanzból megszökött Frigyes osztrák herceg elleni háború eseményei. Ugyanott, ugyanazon években a Felső-Rajna-vidékről érkezett Diebold Schilling vállalkozott a hivatalos illusztrált svájci krónika kidolgozására.²¹

A Thuróczi-krónika e kéziratok „népkönyvek” folytatónak első generációjához tartozik, mint ahogyan a bécsi Windecke-kézirat is. Papírkézirat, folyó írással írva, akvarellal színezett tollrajz-illusztrációkkal, amelyeken a címerek éppoly fontos szerepet játszanak, mint a Richental-krónika ábráiban. Az elbeszélést igen elevenen, kifejezően rajzolt jelenetek kísérik; a képeken nem a személyek és a helyszínek pontos visszaadása dominál, hanem a szemléletesség. A ceremóniákra, államjogi jelentőségű aktusokra az illusztrátor itt is nagy gondot fordított.

A Windecke-féle Zsigmond-életrajz illusztrációi nem csak a magyar történelem képi forrásai. Hézagpótló jelentősége abban áll, hogy az illusztrált krónikának azt a fejlődési fokát képviseli, amely a Képes Krónika és a Thuróczi-krónika között feltételezhető; az illusztrált könyv szélesebb körű, polgári olvasókra is számító elterjedésének emléke. Még azt sem tudhatjuk, volt-e belőle Magyarországon is, még kevésbé, hogy vajon ezt a köztes fázist képviselte-e hasonló (és hasonló korú) kézirat a magyar krónikahagyományban. Ugyancsak tisztázatlan (fel sem vetődött), vajon a Thuróczi-krónika illusztrációinak a Képes Krónika alapján megmagyarázhatatlan újításai kapcsolatba hozhatók-e a XV. század elejének tollrajzos papírkódexeivel?

1987-ben, az akkori Zsigmond-évforduló és emlékkiállítás kapcsán szóba is került a bécsi Windecke-illusztrációk kiadása, de az utóbb – talán épp a nagy terjedelem miatt – lekerült a napirendről. Remélhetőleg nem véglegesen.

---

²¹ Áttekintésül: Művészet Zsigmond király korában 1387-1437. II. Katalógus. Budapest, 1987. 42. skk. o., Zs. 28-31. sz.